

موانع فنی تجارت خارجی در ایران در پرتو حقوق سازمان تجارت جهانی^۱

صادق ضیایی بیگدلی^۲ - احسان صلحی^۳

دریافت: ۱۳۹۷/۱۲/۵ - پذیرش: ۱۳۹۸/۹/۳

چکیده

موافقتنامه موانع فنی فراروی تجارت از جمله موافقتنامه‌های تخصصی سازمان تجارت جهانی است که در راستای قاعده‌مند کردن مقررات‌گذاری دولت‌ها در حوزه موانع فنی تدوین گردیده است. این موافقتنامه ضمن پذیرش حق دولت‌ها نسبت به اعمال محدودیت‌های فنی با هدف حراست از منافع عمومی از جمله سلامت و ایمنی جامعه، به نحوی سعی نموده است با برقراری اصول چهارگانه عدم تبعیض، عدم ایجاد موانع غیرضروری بر سر راه تجارت، هماهنگ‌سازی و شفافیت (اطلاع‌رسانی)، بین این اهداف عمومی و هدف آزادی تجارت بین‌المللی نوعی تعادل برقرار نماید. مقصود این مقاله ارزیابی نظام حقوقی ایران از حیث تطابق با اصول چهارگانه موافقتنامه موانع فنی فراروی تجارت و نیز موافقتنامه تسهیل تجاری سازمان تجارت جهانی است و نشان می‌دهد که جز در برخی موارد محدود، قانونگذار ایرانی توجه چندانی به موازین پذیرفته شده جهانی ندارد و این مسئله حتی در قانون «تقویت و توسعه نظام استاندارد مصوب مهرماه ۱۳۹۶» نیز مشهود است؛ امری که منجر به افزایش هزینه‌های تجارت بین‌المللی و عدم رقابت‌پذیری صادراتی ایران گردیده است.

واژگان کلیدی: موافقتنامه موانع فنی فراروی تجارت، موانع غیرتعرفه‌ای، ضوابط فنی در ایران، موافقتنامه تسهیل تجاری، سازمان تجارت جهانی.

۱. بخشی از پژوهش مربوط به این نوشتار ذیل طرح پژوهشی ملی تحت عنوان «سند سیاست تجاری جمهوری اسلامی ایران»، در مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی انجام گرفته است.

۲. sadeq.zbigdeli@gmail.com

۳. استادیار حقوق بین‌الملل دانشگاه شهید بهشتی (نویسنده مسئول)

۳. دانشجوی دکتری حقوق تجارت و سرمایه‌گذاری بین‌المللی دانشگاه شهید بهشتی solhi.ehsan@gmail.com

مقدمه

رفع موانع تجارت خارجی یکی از مهمترین اهداف مقرر در مقدمه موافقتنامه موسس سازمان تجارت جهانی است که اگر با مقررات صحیح توأم گردد به روان‌سازی تجارت و کاهش هزینه‌های تجارت میان کشورهای عضو منجر شده و از این طریق به افزایش رقابت‌پذیری صادراتی کشورها کمک شایانی می‌نماید. البته موانع تجاری تنها شامل کاهش تعرفه‌ها و هزینه‌های گمرکی کافی نیست. اقدامات غیرتعرفه‌ای^۱ خود می‌تواند از جمله مهم‌ترین موانع بر سر آزادسازی تجارت بین‌المللی محسوب گردد. طرفداران تجارت آزاد به مقررات‌گذاری تجاری به مثابه مانعی بر سر راه تجارت می‌نگرند و از این جهت همواره سعی دارند تا آن را محدود نمایند. در آن سوی داستان، طرفداران "حق بر مقررات‌گذاری" کشورها، رفع برخی موانع و یا یکسان‌سازی این مقررات را سدی در برابر حق حاکمیت دولت‌ها برای حمایت از منافع عمومی (محیط زیست و حقوق مصرف‌کننده...) تلقی می‌کنند.^۲ اقدامات غیرتعرفه‌ای نیز به همین دلیل مورد توجه جامعه بین‌المللی قرار گرفته است، چرا که اینگونه اقدامات از طرفی لازمه پیگیری منافع عمومی چون حمایت از حیات و سلامت انسان و محیط زیست کشورها می‌باشند و محدودیتی که در این رابطه برای تجارت ایجاد می‌کنند قابل توجیه است و از طرفی دیگر می‌تواند دست‌مایه‌ای برای حمایت از تولید ملی و ایجاد تبعیض باشد و در نتیجه هزینه‌های رقابت در عرصه تجارت بین‌المللی را افزایش دهد.^۳ در حقوق سازمان تجارت جهانی، سعی بر آن است که موانع غیرتعرفه‌ای در حد ممکن به موانع تعرفه‌ای تبدیل گردد تا در عین ایجاد شفافیت و کارایی بیشتر، توافق کشورهای عضو بر سر کاهش اینگونه موانع و در نهایت حذف آن تسهیل شود.^۴ البته این موارد بیشتر در رابطه با موانع غیرتعرفه‌ای غیر فنی مانند سهمیه‌های مقداری صادق است. سایر موارد، مانند مقررات سلامت و ایمنی و یا زیست‌محیطی، نه تنها قابلیت تبدیل به موانع تعرفه‌ای

1. Non-Tariff Measures.

۲. در عمل نیز روابط تجاری بازیگران اصلی تجارت بین‌الملل بدلیل مقررات‌گذاری تجاری با مشکل مواجه شده است. نمونه بارز این موضوع اخذ مجوز ورود از کشورهای عضو اتحادیه اروپا برای محصولات تراریخته کشاورزی تولیدی امریکا و کانادا بوده است که با وجود حجم سرمایه‌گذاری عظیم این دو کشور در این حوزه، نتوانسته بود استانداردهای اروپایی مواد غذایی را تأمین نماید. ر.ک:

Michael Trebilcock et al, *The Regulation of International Trade* (Routledge, 2012) at 289-90.

3. Mitsuo Matsushita et al, *The World Trade Organization: Law, Practice, and Policy* (Oxford University Press, 2015) at 434.

4. Robert Howse et al, "The TBT Panels: US-Cloves, US-Tuna, US-COOL", *World Trade Review*, Vol. 12, No. 2, (2013), at 337.

ندارند بلکه وجود آنها در برخی شرایط بسیار لازم است. لذا به ناچار می‌باید برای کاهش اثرات سوء آنها بر جریان آزاد تجاری - مخصوصاً در مواردی که با هدف حمایت‌گرایی انجام می‌گیرند تمهیدی ویژه اندیشید.

موافقتنامه موانع فنی فراروی تجارت^۱ (من بعد «موافقتنامه موانع فنی») و موافقتنامه اقدامات بهداشتی و بهداشت نباتی^۲ از جمله تمهیداتی است که در راستای کاهش آثار سوء موانع غیرتعرفه‌ای بکار بسته شده است.^۳

وضع مقررات فنی در ایران نیز از دیرباز مورد توجه بوده است. لزوم سازگاری این قوانین و مقررات با حقوق سازمان تجارت جهانی به روند الحاق ایران به این سازمان کمک شایانی خواهد کرد. حتی اگر این سازگاری نهایتاً به الحاق نینجامد، از آنجا که لازمه تسهیل تجارت و کاهش هزینه‌های تجارت بین‌المللی است، همچنان مثمر ثمر خواهد بود.

علاوه بر آن، در ادبیات اقتصادی، اعمال مقررات فنی و استانداردهای کیفیت واردات به دلیل سیگنال‌دهی و کاهش عدم تقارن اطلاعات به بازارها عموماً منجر به رشد صادرات می‌گردد.^۴ موضوعی که در ایران کمتر به آن توجه شده است.

در تحقیق پیش‌رو، در خلال بررسی موافقتنامه موانع فنی و موافقتنامه تسهیل تجاری و الزامات مرتبط با آنها، مقررات تجاری ایران نیز به لحاظ انطباق و سازگاری با آن موافقتنامه‌ها مورد ارزیابی قرار خواهد گرفت. در این راستا، ابتدا قلمرو شمول موافقتنامه موانع فنی بررسی می‌شود و سپس ضمن بررسی حقوق ایران به بحث در خصوص الزامات و قواعد مرتبط با موافقتنامه موانع فنی و موافقتنامه تسهیل تجاری پرداخته خواهد شد.

۱. قلمرو موافقتنامه موانع فنی و مفاهیم متناظر آن در حقوق ایران

برای روشن شدن موضوع بحث، می‌بایست به طور دقیق دایره شمول این موافقتنامه

1. Technical Barriers to Trade (TBT) Agreement.

2. Agreement on the Application of Sanitary and Phytosanitary Measures (The "SPS Agreement").

۳. موافقتنامه موانع فنی فراروی تجارت برای اولین بار در دور مذاکرات توکیو (که در آن زمان کد استاندارد نام گرفته بود) مطرح گشت و بعدها در دور مذاکرات اوروگوئه نهایی شد. ر.ک.

Trebilcock et al, op. cit. at 291; WTO Secretariat, *WTO Secretariat Guide to the Uruguay Round Agreements* (Kluwer Law International, 1999) at 73-5.

4. Pekovic Sanja et al, "Quality standards and export activities: Do firm size and market destination matter?", *Journal of High Technology Management Research*, Vol. 27, No. 2, (2016), at 110.

مشخص شود.^۱ در بحث از دایره شمول موافقت‌نامه، ابتدا به موضوع آن یعنی اقدامات مقررات‌گذاری^۲ تحت الشمول پرداخته و سپس نهادهای عمومی داخلی که می‌باید از قواعد آن تبعیت کنند، بررسی می‌شوند.

۱-۱. اقدامات مقررات‌گذاری

مجموعه مقررات و اقدامات مقررات‌گذاری تحت قلمرو موافقت‌نامه موانع فنی، باید اصطلاحاً در قالب مقرره فنی،^۳ استاندارد^۴ و رویه‌های ارزیابی انطباق^۵ باشد که در این نوشتار برای اشاره به مجموع آنها عبارت «ضوابط فنی» استفاده شده است. در ادامه، به ترتیب هر یک از این مفاهیم را توضیح داده می‌شوند.

۱-۱-۱. مقرره فنی

بند یک ضمیمه نخست موافقت‌نامه موانع فنی، در خصوص مفهوم مقرره فنی اینگونه مقرر می‌دارد:

«[مقرره فنی] سندی است که مشخصات محصول یا فرآیندها، روش‌های تولید مربوط به آن‌ها و همچنین مقررات اداری حاکم، که رعایت کلیه آن‌ها اجباری است، مقرر می‌دارد. این سند همچنین ممکن است شرایط مربوط به واژگان (ترمینولوژی)، نشانه‌ها (سمبل‌ها)، بسته‌بندی، علامت‌گذاری یا برچسب‌زنی را که در مورد محصول، فرآیند یا روش تولید قابل اعمال هستند، دربرگیرد یا منحصراً به آن‌ها پردازد».^۶

در رویه سازمان تجارت جهانی، مقرره فنی می‌بایست اولاً نسبت به یک نوع محصول یا گروهی از محصولات مشخص اعمال شود، ثانیاً به یک یا چند ویژگی مختص به آن محصول

۱. در خصوص ادعای همزمان نقض ماده ۲۰ گت (استثنائات عمومی) و یکی از مواد موافقت‌نامه موانع فنی نخستین بار هیأت رسیدگی بدوی در سال ۲۰۰۱ (در پرونده EC- sardine) با این استناد که موافقت‌نامه موانع فنی بطور خاص به موضوع مقررات فنی و استاندارد پرداخته است، موافقت‌نامه موانع فنی را مرجح دانست. ر.ک:

Petros Mavroidis, *Trade in Goods* (Oxford University Press, 2012) at 669-70.

2. Measure.

3. Technical Regulation.

4. Standard.

5. Conformity Assessment Procedures.

۶. ترجمه متن مواد موافقت‌نامه موانع فنی در این نوشتار برگرفته از فصل هشتم کتاب «سازمان جهانی تجارت: ساختار، قواعد و موافقت‌نامه‌ها (مجموعه آموزشی)» است.

مربوط گردد^۱ و ثالثاً رعایت آن ویژگی‌ها آمره باشد،^۲ به نحوی که عدم متابعت از آن، منجر به ممنوعیت واردات آن محصول گردد.^۳ به عنوان مثال، چنانچه قابلیت بازیافت برای بسته‌بندی محصولی خاص الزامی گردد، یا مثلاً در خصوص آبمیوه‌های طبیعی مقرر شود که میزان آبمیوه با رعایت شرایط شکلی خاصی به روی محصول درج شود، نوعی مقرر فنی وضع شده است. علاوه بر این، برای تعیین دایره شمول مقرر فنی لزومی ندارد محصولات موضوع آن صریحاً معین شده باشد، بلکه کافی است عملاً به استناد مفاد مقرر، محصولی خاص تحت شمول قواعد آن قرار گرفته باشد. لذا مقرر فنی‌ای که بر یک کالای مشخص اعمال می‌شود ممکن است در عمل دایره شمول گسترده‌تری پیدا کند و نسبت به سایر کالاها نیز قابل اعمال باشد.^۴ این موضوع عیناً در دعوای ماهی ساردین به طرفیت اتحادیه اروپا به چشم می‌خورد. در این دعوا، اختلاف بر سر آن بود که مقرر فنی اتحادیه اروپا در خصوص کاربرد نماد ماهی‌های ساردین کنسرو شده، نسبت به همه نژادهای این ماهی اعمال می‌شود یا تنها یک نوع نژاد ماهی ساردین مانند Pilchardus را در بر می‌گیرد. از آنجایی که برخی از کشورهای اتحادیه مانند آلمان، در عمل این مقرر را نسبت به کلیه نژادهای این ماهی اعمال می‌کردند، استدلال اتحادیه اروپا مبنی بر اینکه تنها یک نوع نژاد ماهی ساردین مشمول مقرر بوده و در واقع تنها کالای قابل تعیین مشمول این مقرر است، مورد پذیرش رکن حل و فصل اختلاف قرار نگرفت.^۵

۱. فرآیندها و روش‌های تولید تنها مربوط به مشخصات فیزیکی کالای نهایی نیست بلکه در رویه، مسائلی که به شیوه تولید و نه مشخصات فیزیکی کالای نهایی (NPR-PPMs) مرتبط هستند؛ مشمول تعریف ضوابط فنی در موافقتنامه موانع فنی قرار گرفته‌اند. برای نمونه در پرونده US – COOL موضوع رسیدگی مربوط به ضوابط استفاده از برچسب نشانگر رعایت مسائل محیط زیستی بوده است.

2. European Communities - Trade Description of Sardines (EC – Sardines), Appellate Body Report – 2002, paras.189-195; European Communities - Measures Affecting Asbestos and Products Containing Asbestos (EC – Asbestos), Appellate Body Report – 2001, paras. 66-70.

۳. در پرونده US – Tuna II، یکی از اختلافات طرفین بر سر مفهوم «آمره بودن» مقرر فنی است. در این پرونده، مقرر ایالات متحده برای استفاده از برچسب خاصی که نشانگر حفظ حیات دلفین‌ها در فرآیند تولید باشد، اختیاری عنوان شده بود لیکن استفاده از هر نوع برچسب دیگری که این معنا را القا کند می‌بایست با رعایت الزامات آن مقرر انجام می‌شد. بدین ترتیب، اکثریت هیأت رسیدگی بدین نتیجه رسیدند که عملاً اقدام صورت گرفته اثر آمره با خود به همراه داشت. ر.ک:

United States - Measures Concerning the Importation, Marketing and Sale of Tuna and Tuna Products (US – Tuna II), Appellate Body Report – 2012, para. 195-96.

4. Andrew Guzman et al, *International Trade Law* (Wolters Kluwer, 2011) at 574.

5. Ibid. at 568-569.

۲-۱-۱. استاندارد

استاندارد در موافقتنامه موانع فنی تقریباً تعریفی مشابه مفهوم مقرر فنی دارد که در بند دوم ضمیمه نخست موافقتنامه بدان اشاره شده است. تفاوت عمده^۱ میان این دو دسته از ضوابط فنی آن است که استاندارد، آمره نبوده و تبعیت از آن اختیاری است یعنی تخطی از آن مانع از ورود کالا به بازار کشور واردکننده نخواهد شد. لیکن چون استانداردها بوسیله مؤسسات معتبری وضع و تدوین می‌شوند و مورد اعتماد خریداران و مصرف‌کنندگان هستند، ممکن است بر سهم بازار کالایی که آن استاندارد را رعایت نمی‌کند تأثیر بسزایی داشته باشند^۲ و بدین ترتیب عدم رعایت آن‌ها منجر به کاهش خرید آن محصولات می‌گردد.^۳

نکته مهم دیگر در خصوص مقرر فنی و استاندارد در ماده ۸.۲ موافقتنامه مورد اشاره قرار گرفته است. طبق این ماده:

«اعضا در صورت اقتضا ضوابط فنی را بیشتر بر مبنای شرایط محصول از لحاظ کارکرد تعیین خواهند کرد تا طرح و خصوصیات توصیفی آن‌ها».

لذا، ضوابط فنی می‌باید تا حد امکان، بر اساس نحوه کارکرد محصولات باشد تا بدین وسیله احتمال حمایت از تولیدات ملی از طریق ایجاد موانع فنی کاهش یابد.^۴ به عنوان مثال به جای آنکه مقرر شود که درب‌های ضد آتش می‌باید از نوعی ماده خاص تشکیل شده باشند باید نوع کارکرد آن‌ها در برابر آتش مد نظر قرار گیرد و مثلاً گفته شود که درب نیم ساعت در برابر آتش مقاوم باشد؛ کارکردی که می‌توان با ترکیب متفاوتی از مواد در ساخت آن درب، بدست آورد.

۳-۱-۱. رویه ارزیابی انطباق

طبق بند سوم ضمیمه نخست رویه ارزیابی انطباق:

۱. بخش خصوصی داخلی نیز می‌تواند به وضع استاندارد مبادرت ورزد اما مقرر فنی تنها توسط نهادهای تحت حاکمیت دولت تصویب می‌شود. ر.ک:

Peter Van den Bossche et al, *The Law and Policy of the World Trade Organization: Text, Cases and Materials* (Cambridge University Press, 2017) at 895.

2. Ibid. at 888-9.

۳. این نتیجه عیناً در پرونده US – Tuna II مطرح شد و محصولاتی که برچسب نشان‌دهنده حفاظت از گونه‌های جانوری (دلفین) را با خود همراه نداشت کمتر مورد تمایل مصرف‌کنندگان قرار می‌گرفت.

4. Mavroidis, op. cit. at 694.

«هرگونه رویه‌ای است که بطور مستقیم یا غیرمستقیم برای تشخیص رعایت الزامات مربوط به مقررات فنی و استانداردها به کار گرفته می‌شود».

طبق یادداشت توضیحی ذیل پاراگراف سوم ضمیمه نخست موافقتنامه موانع فنی، رویه ارزیابی انطباق شامل رویه‌ها و فرآیندهای مربوط به نمونه‌گیری، آزمایش و بازرسی محصولات و ارزیابی دقیق آن‌ها است تا به کمک آن بتوان بدرستی میزان مطابقت محصولات با مقرره فنی یا استاندارد مربوط به آن را ارزیابی نمود. موافقتنامه‌های شناسایی متقابل که در بخش‌های بعدی این نوشتار مورد بررسی قرار گرفته است، عموماً مربوط است به هماهنگ‌سازی و شناسایی متقابل رویه‌های ارزیابی انطباق در کشورهای متعاقد.

۲-۱. ضوابط فنی در حقوق ایران

مفاهیم استاندارد و مقرره فنی توسط قانون‌گذار دقیقاً تعریف نشده است و تنها در برخی مقررات، تعریف دُوری از مفهوم مقرره فنی و استاندارد دیده می‌شود.^۱ همچنین، تفکیک میان مقررات فنی و استاندارد با اصطلاحات متفاوتی نسبت به موافقتنامه صورت گرفته است و مقرره فنی با عبارت استاندارد اجباری و به همان مفهوم بکار می‌رود^۲ و اصطلاح استاندارد اختیاری یا استاندارد تشویقی مترادف مفهوم استاندارد در موافقتنامه موانع فنی است.^۳ رویه ارزیابی انطباق نیز با همین عبارت و مفهوم مورد استفاده نهادهای قانون‌گذاری در ایران بوده است.^۴ قانون‌گذار بدون اینکه تعریف دقیقی از مقرره فنی به دست دهد آن را ضابطه‌ای آمره می‌داند و گمرک ایران در ارتباط با فرآورده‌هایی که اجرای استاندارد آنها اجباری اعلام

۱. برای مشاهده تعاریف ضوابط فنی ر.ک: پاورقی شماره ۲۱ و ۲۲ این نوشتار و همچنین ر.ک: ضوابط اجرایی استانداردهای اجباری و تشویقی و طرز بکار بستن علائم آن‌ها، مصوب ۱۳۷۲/۷/۱۴ شورای عالی استاندارد.

۲. استانداردهای اجباری است که اجرای تمام یا بخشی از آن در کشور به تدریجی که در قانون اصلاح قوانین و مقررات سازمان استاندارد و تحقیقات صنعتی ایران مقرر شده و جهت تولید برای مصرف داخلی، صادرات یا واردات اجباری می‌گردد». ر.ک: واژه‌نامه نظام استانداردسازی و کیفیت سازمان ملی استاندارد ایران، شماره ۱۵، در تارنمای <http://www.isiri.gov.ir/Portal/file/?23085/vajhe8900205.pdf> (مراجعه در ۱۳۹۷/۰۹/۱۰).

۳. استاندارد تشویقی «به استاندارد ملی اطلاق می‌شود که رعایت آن اختیاری باشد». ر.ک: واژه‌نامه نظام استانداردسازی و کیفیت سازمان ملی استاندارد ایران، شماره ۱۶.

۴. برای نمونه ر.ک: جدول خلاصه روش‌های ارزیابی انطباق کالاهای وارداتی، شناسه ۳۱/۲۳۰/مصوب ۱۳۹۳ سازمان ملی استاندارد، قابل دسترسی در تارنمای: <http://www.isiri.gov.ir/Portal/file.pdf>، مراجعه در ۱۳۹۷/۰۹/۱۱.

گردیده بر طبق ماده ۶ آئین‌نامه اجرائی «قانون مقررات صادرات و واردات مصوب ۱۳۷۲» از ورود کالاهای فاقد گواهی‌نامه انطباق از سازمان ملی استاندارد ایران جلوگیری بعمل می‌آورد. «قانون تقویت و توسعه نظام استاندارد مصوب مهرماه ۱۳۹۶ (من بعد «قانون استاندارد ۱۳۹۶»)» که بنا بود خلأهای قانون «اصلاح قوانین و مقررات مؤسسه استاندارد و تحقیقات صنعتی ایران مصوب ۱۳۷۱/۱۱/۲۵» را برطرف سازد نه تنها به کاربرد اصطلاح استاندارد اجباری و اختیاری تأکید ورزیده است بلکه کماکان تعریفی مشخص از این مفاهیم ارائه نمی‌کند. این در حالی است که برخی کشورها از جمله چین، در سند الحاق خود به سازمان تجارت جهانی^۱ ملزم به استفاده از عین عبارات موافقتنامه و مفاهیم مختص به آن شدند.^۲

۳-۱. مراجع صلاحیتدار وضع ضوابط فنی

موافقتنامه موانع فنی نسبت به مراجع و نهادهای داخلی خاصی قابلیت اعمال دارد. این موافقتنامه نهادهای دولت مرکزی (یعنی قوای سه‌گانه و سایر نهادهای عمومی) را ملزم به رعایت مفاد آن می‌داند.

۱-۳-۱. مفهوم مراجع صلاحیتدار

طبق بند ۶ از ضمیمه نخست موافقتنامه موانع فنی، حکومت مرکزی: «عبارتست از حکومت مرکزی، وزارتخانه‌ها، دوایر و هرگونه مؤسسه تحت نظارت حکومت مرکزی که به فعالیت مورد بحث اشتغال دارند».

اتخاذ اقدامات فنی تنها بوسیله نهادهای دولتی انجام نمی‌شود بلکه مراجع عمومی غیردولتی نیز ممکن است در وضع قواعد و مقررات موضوع این موافقتنامه فعال باشند. بند ۸ از ضمیمه نخست موافقتنامه موانع فنی، مؤسسه غیردولتی را به نحو موسعی تعریف نموده است:

«عبارت است از مؤسسه‌ای غیر از مؤسسه حکومت مرکزی یا مؤسسه حکومت محلی از جمله مؤسسه غیردولتی، که دارای اختیارات قانونی برای اجرای مقررات فنی می‌باشد».

۱. برخی کشورها که طبق ماده ۱۲ موافقتنامه سازمان تجارت جهانی به آن سازمان ملحق شده‌اند، ضمن تعهد به اجرای موافقتنامه‌های سازمان، ملزم به رعایت برخی تعهدات اضافی می‌باشند که فقط مختص به همان عضو است و از آن به WTO Plus تعبیر می‌شود.

2. WTO Accession Commitment Data Base (ACDB), China, at: acdb.wto.org, consulted on 10/01/2018, para. 182.

از آنجا که علاوه بر دولت مرکزی، مراجع دیگری هم در اتخاذ اقدامات فنی دخالت دارند، موافقتنامه با وضع مواد بخصوصی شمول مقررات خود بر این مراجع را نیز پیش‌بینی کرده است. ماده ۳ (در خصوص مقررات فنی)، ماده ۷ و ۸ (در خصوص رویه ارزیابی انطباق) و بند ب ضمیمه سوم (در خصوص استاندارد) با ایجاد دو نوع تعهد ذیل برای دول عضو به نحوی اعمال مقررات موافقتنامه بر مراجع ذیصلاح را تضمین می‌کند. بدین ترتیب دول عضو بایست: الف- با اتخاذ تدابیر متعارف و قابل دسترس خود، جهت تضمین اجرای کلیه مواد موافقتنامه بوسیله نهاد دولتی محلی و مرجع عمومی غیردولتی اهتمام ورزند و ب- از اعمال تدابیری که منجر به تخطی نهاد دولتی و مرجع عمومی از مقررات موافقتنامه می‌شود، خودداری کنند.^۱

۲-۳-۱. مراجع صلاحیتدار در ایران

حجم بسیاری از فعالیت‌های مقررات‌گذاری در زمینه موانع فنی فراروی تجارت را سازمان ملی استاندارد ایران بر دوش می‌کشد. علاوه بر این سازمان، برخی نهادهای عمومی دیگر نیز در حوزه تخصصی مربوط به خود به وضع برخی ضوابط فنی مشغولند که مهمترین و موثرترین آن‌ها عبارتند از: سازمان غذا و دارو و سازمان دامپزشکی.^۲ در این میان، بعضی از مراجع دولتی مخصوصاً سه مرجع اخیرالذکر علاوه بر اقدامات بهداشتی و قرنطینه‌ای، طبق قانون ضوابط فنی هم وضع می‌کنند. اقدامات بهداشتی مشمول موافقتنامه، اقدامات بهداشتی و بهداشت نباتی (من بعد «اقدامات بهداشتی») است که در عین شباهت، برخی الزامات آن با موافقتنامه موانع فنی متفاوت است. اقدام در جهت حفظ حیات و سلامت انسان، حیوان و نبات به نحوی تحت‌الشمول موافقتنامه موانع فنی نیز قرار می‌گیرد، اما بایستی توجه داشت که هدف اقدامات بهداشتی حفظ سلامت و حیات در برابر خطرات منتقله غذا (در خصوص انسان و حیوان) و آفات و بیماری‌ها (در خصوص انسان، حیوان و نبات) است، لذا هر نوع اقدامی در این راستا که ارتباطی با غذا، بیماری‌ها و آفات ندارد، نوعی اقدام فنی خواهد بود.^۳

1. Van den Bossche et al, op. cit. at 896.

۲. از جمله مهم‌ترین این سازمان‌ها عبارتند از: وزارت اطلاعات و فناوری ارتباطات، وزارت امور خارجه، وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح، وزارت صنعت، معدن و تجارت، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، وزارت نفت، سازمان انرژی اتمی ایران، بانک مرکزی، کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان.

۳. برای توضیح بیشتر در این خصوص ر.ک:

Australia - Measures Affecting the Importation of Apples from New Zealand, Appellate Body Report (Australia - Apples) - 2010, para. 172.

اما در حال حاضر میان حوزه فعالیت مراجع مذکور با سازمان ملی استاندارد هم‌پوشانی بوجود آمده است. این در حالی است که مطابق ماده ۳ قانون استاندارد ۱۳۹۶، این سازمان «مرجع رسمی حاکمیتی» کشور می‌باشد «که عهده‌دار سیاست‌گذاری، حسن نظارت و هدایت نظام استاندارد ... است ...». از جمله مهمترین مصادیق این هم‌پوشانی، اقدامات مقررات‌گذاری سازمان ملی استاندارد و سازمان غذا و دارو (وزارت بهداشت) است. سازمان اخیر علاوه بر وضع مقررات بهداشتی نسبت به تصویب بخش قابل توجهی از مقررات فنی مبادرت می‌ورزد. سازمان غذا و دارو طبق «دستورالعمل اجرایی حداقل ضوابط برچسب‌گذاری فرآورده‌های غذایی و آشامیدنی» که مصوب همین سازمان است، به وضع مقررات مربوط به برچسب‌گذاری کالاهای خوراکی مشغول است، این در حالی است که الزامی شدن ارائه برخی اطلاعات طبق این دستورالعمل، مانند مواد تشکیل دهنده، ادعاهای تغذیه‌ای (مربوط به کالری، قند، نمک) و غیره که کاربردی جز اطلاع‌رسانی مشتری ندارد، کاملاً واجد جنبه مقررات‌گذاری فنی است. یعنی وضع ضوابط فنی برای انواع محصولات آرایشی و حتی دارویی و بسته‌بندی آن‌ها که اصولاً در حوزه مقررات‌گذاری فنی است،^۱ توسط سازمان غذا و دارو (داروهای مخصوص انسان)^۲ و سازمان دامپزشکی (داروهای دامی)^۳ انجام می‌گیرد.

علاوه بر این، همچنان بین صلاحیت عام سازمان ملی استاندارد با صلاحیت‌های خاص موضوع مواد ۱۱ و ۱۷ قانون حفظ نباتات مصوب ۱۳۴۶ و ماده ۹ آیین‌نامه اجرایی آن، ماده ۱۶ قانون مواد خوردنی و آشامیدنی و آرایشی و بهداشتی مصوب ۱۳۴۶ و ماده ۷ قانون سازمان دامپزشکی کشور مصوب ۱۳۵۰ ابهام باقی است^۴ و حتی با وجود تصویب قانون استاندارد ۱۳۹۶، هم‌پوشانی‌ها و ابهامات مذکور کماکان وجود دارد.^۵ گرچه هم‌پوشانی میان وظایف

1. Understanding the WTO Agreement on Sanitary and Phytosanitary Measures, Available at: https://www.wto.org/english/tratop_e/sps_e/spsund_e.htm. consulted on 11/29/2018.

۲. ر.ک: ضابطه ثبت و ورود محصولات ملزومات دارویی مصوب سازمان غذا و دارو مورخ ۱۳۹۳/۱۱/۱، قابل دسترس از تارنمای: <https://b2n.ir/601985>، تاریخ آخرین بازدید: ۱۳۹۸/۱۱/۲۵

۳. ر.ک: دستورالعمل صدور گواهی ثبت و مجوز ورود دارو و مواد اولیه داروهای دامپزشکی مصوب سازمان دامپزشکی کشور در آذر ماه ۱۳۹۴، قابل دسترس از تارنمای:

<http://rrk.ir/Laws/ShowLaw.aspx?Code=1113>، تاریخ آخرین بازدید: ۱۳۹۸/۱۰/۱۰

۴. برای صدور مجوز ورود برای برخی محصولات کشاورزی، مواد غذایی، آرایشی و بهداشتی و محصولات داروهای دامی میان وظایف سازمان ملی استاندارد و هر یک از این سازمان‌ها هم‌پوشانی بوجود آمده است.

۵. پیش‌تر تبصره ۱ ماده ۳ قانون اصلاح قوانین و مقررات مؤسسه استاندارد، دست‌کم در خصوص محصولات دارویی، تدوین و نشر استاندارد را بر عهده وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی گذاشته بود. همین حد از شفافیت در تقسیم

سازمان‌های ذی‌صلاح در حوزه دو موافقتنامه موانع فنی و اقدامات بهداشتی، فی‌نفسه مغایر با هیچ یک از قواعد سازمان تجارت جهانی نیست، اما چنین هم‌پوشانی‌ای خود زمینه نقض اصول مقررات‌گذاری فنی را فراهم می‌آورد و در بسیاری موارد موجب ایجاد موازی‌کاری میان مراجع ذی‌صلاح می‌شود؛ مثلاً برای برخی از محصولات باید گواهی‌های بهداشتی و ایمنی متعددی صادر شود که خود مانعی بر سر راه تجارت است^۱ و منجر به افزایش هزینه‌های تجارت و کسب و کار در ایران شده است.

برخی از کشورها، در سند الحاق به سازمان تجارت جهانی تعهد نمودند طی یک برنامه کوتاه‌مدت شرح وظایف مراجع دولتی فعال در این دو حوزه را به تفصیل معلوم دارند و وضع هرگونه مقررات در خصوص هر حوزه را به نهاد تخصصی ویژه بسپارند. چین از جمله کشورهایی بود که پس از الحاق، بدین ترتیب ملزم به اصلاح نحوه کارکرد مراجع صلاحیتدار خود شد^۲ و نهایتاً به اصلاح نظام قانون‌گذاری خود در این زمینه پرداخت.^۳ در اکثر کشورهای عضو سازمان تجارت جهانی تنها نهادهای تخصصی ویژه مستقلاً ضوابط فنی مربوط به موضوع فعالیت خود را وضع می‌کنند یا کاملاً در حوزه اقدامات بهداشتی به فعالیت مشغولند.^۴ لیکن در ایران، عدم شفافیت فرایندهای صدور مجوز مخصوصاً در زمینه محصولات دامی و محصولات غذایی، آرایشی و بهداشتی از عوامل اصلی پایین بودن رتبه ایران در شاخص تجارت فرامرزی و نیز از عوامل ایجاد رانت یا امضاهای طلایی است.^۵

۳. الزامات مربوط به وضع موانع فنی

الزامات مربوط به وضع موانع فنی بطور عمده همان قواعد و اصولی است که در موافقتنامه

کار این دو سازمان نیز در قانون جدید حذف شده است.

۱. عبدالحسین شیروی و دیگران، «سلامت و ایمنی کالاهای وارداتی در چارچوب موافقت‌نامه موانع فنی فراراه تجارت و مقررات داخلی»، مجله مطالعات حقوقی، دوره هفتم، شماره چهار، (۱۳۹۴)، ص ۱۳۸.

2. WTO ACDB – China, op. cit. para. 188.

3. Trade Policy Review Body, Report by the Secretariat, China (2016), at 69.

۴. از جمله اتحادیه اروپا عربستان و ترکیه از این رویه تبعیت نموده‌اند. برای توضیح بیشتر به سند سیاست تجاری اتحادیه اروپا و کشورهای مذکور مراجعه نمایید:

https://www.wto.org/english/tratop_e/tpr_e/tp_rep_e.htm#bycountry

۵. صادق ضیائی بیگدلی، سند سیاست تجاری جمهوری اسلامی ایران (تهران: مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی، ۱۳۹۷) ص ۵۴.

موانع فنی ذکر گردیده است، لیکن محدود به همان موارد نیست. درج تعهدات اضافه بر موافقتنامه موانع فنی در بسته الحاقی اعضا و تصویب موافقتنامه تسهیل تجاری^۱ که در مواردی قواعد موافقتنامه موانع فنی را تکمیل می‌کنند باید مورد بررسی قرار گیرد. تمرکز اصلی موافقتنامه تسهیل تجاری در خصوص رویه‌های گمرکی و نهادهای صلاحیتدار گمرکی است، لذا کلیه مراجعی که در امر واردات، صادرات و ترانزیت کالا دخیل هستند تحت شمول قواعد این موافقتنامه می‌باشند که مضاف بر موافقتنامه موانع فنی، تعهداتی اضافه با همان ماهیت ایجاد می‌کند.^۲

به طور عمده چهار الزام اصلی در خصوص وضع موانع فنی وجود دارد. اصل عدم تبعیض، اصل شفافیت، اصل ضرورت و اصل هماهنگی. در این قسمت به بررسی هر یک از این اصول پرداخته و سپس در ذیل هر کدام، قوانین و مقررات مربوطه در ایران از حیث انطباق با این اصول ارزیابی می‌شود.

۱-۳. اصل عدم تبعیض

عدم تبعیض به طور کلی دو مفهوم ملل کامله‌الوداد و رفتار ملی را در بر می‌گیرد. گرچه این دو مفهوم خود سنگ بنای موافقتنامه عمومی تعرفه و تجارت (گت) هستند لیکن با توجه به ویژگی خاص موافقتنامه موانع فنی، در رابطه با این موافقتنامه به شکل ویژه‌ای اعمال می‌گردند.

۱-۱-۳. مفهوم عدم تبعیض در موافقتنامه موانع فنی

عدم تبعیض یعنی در خصوص وضع موانع فنی، نسبت به کالاهای وارده از هر کشوری، رفتاری "نامساعدتر" در مقایسه با "کالاهای مشابه" تولید داخل یا تولید سایر کشورها اتخاذ نشود.^۳ ذیل قواعد گت، کالای مشابه معنای یکسانی ندارد و حتی در خصوص یک ماده ممکن است معنای متفاوتی به خود بگیرد.^۴ اما طبق بند اول ماده ۲ موافقتنامه موانع فنی، برای

1. Trade Facilitation Agreement (TFA).

2. Serra Ayrál, "TBT and Trade Facilitation Agreement: Leveraging Linkages to Reduce Trade Costs", WTO Working Paper ERSD-2016-02, (2016), at 3.

3. Van den Bossche et al, op. cit. at 901.

4. Japan - Taxes on Alcoholic Beverages (Japan - Alcoholic Beverages II), Appellate Body Report - 1996, at 20-21.

تشخیص تبعیض باید علاوه بر اطمینان از آنکه اقدام مربوطه تحت قلمرو شمول موافقتنامه موانع فنی قرار می‌گیرد،^۱ دو نکته را مد نظر قرار داد: اول آنکه کالای وارداتی و کالای داخلی یا تولید کشور دیگر «مشابه» باشند. دوم آنکه باید نسبت به کالای داخلی یا تولید کشور دیگر رفتاری نامساعدتر با کالای وارداتی صورت گرفته باشد. همچنین برای تشخیص تشابه، می‌باید به میزان رقابت‌پذیری میان آن کالاها توجه داشت. هر چه قابلیت جایگزینی دو کالا بیشتر باشد، یعنی مصرف‌کننده بتواند در صورت فقدان یا گرانی هر کدام بدلیل وضع موانع فنی، با استفاده از کالای دیگر نیاز خود را برطرف سازد، می‌توان گفت آن دو کالا مشابه هستند.^۲ ویژگی‌های ظاهری، مصرف‌کننده نهایی، عادت‌های مصرف‌کنندگان و طبقه‌بندی تعرفه‌ای نیز از جمله عوامل مؤثر بر تشخیص تشابه است.

در خصوص موافقتنامه موانع فنی، النهایه هدفی که دولت‌ها از وضع مقرره فنی دنبال می‌کنند، می‌تواند در کنار سایر عوامل فوق برای تشخیص تشابه کالا بکار گرفته شود. برای مثال، ممکن است دو کالا برای سلامت جامعه مخاطره‌آور باشند. دولت اگر بخواهد برای مقابله با این مخاطره ضابطه فنی وضع کند باید آن را نسبت به کلیه گروه کالاهایی که آن مخاطره را ایجاد می‌نمایند، اعمال نماید؛ استدلالی که در پرونده‌ای اخیراً مورد استناد هیأت بدوی قرار گرفته است.^۳ به همین ترتیب مخاطره‌ای که دو کالای متفاوت برای محیط زیست ایجاد می‌نمایند، ممکن است به عنوان معیاری در تعیین تشابه مؤثر باشد.^۴

بطور کلی باید توجه داشت که رعایت ضوابط گت، لزوماً به معنای رعایت ضوابط موافقتنامه موانع فنی در خصوص عدم تبعیض نیست. چه مفاد این مواد و قلمرو اجرایی آن‌ها متفاوت است.^۵ با این وجود، آرای هیأت رسیدگی در خصوص مفهوم رفتار نامساعدتر در ماده ۳ گت، در تفسیر موافقتنامه موانع فنی مورد استناد قرار گرفته است.^۶ منظور از رفتار نامساعدتر آن است که مقرره فنی به نحوی در مقایسه با کالاهای مشابه داخلی یا وارده از

1. United States - Measures Affecting the Production and Sale of Clove Cigarettes (US - Clove Cigarettes), Appellate Body Report - 2012, para. 87.

2. Robert Hudec, "Like Product": The Differences in Meaning in GATT Articles I and III", Regulatory Barriers and The Principle of Non-Discrimination in World Trade Law, (2000), at 105.

3. United States - Measures Affecting the Production and Sale of Clove Cigarettes (US - Clove Cigarettes), Panel Report, para. 7.206.

4. Matsushita et al, op. cit. at 448.

5. US - Tuna II, op. cit. 405.

6. US - Clove Cigarettes, op. cit. para. 180.

دیگر کشورها به طور مستقیم، شرایط رقابت در بازار را به ضرر کالای وارده تغییر دهد.^۱ رفتار نامساعدتر چه در صراحت لفظ قانونی^۲ باشد و چه بالفعل^۳ و در اجرای قانون بروز یابد، در هر صورت با جمع سایر شرایط، عدم تبعیض محسوب خواهد شد.^۴ این نکته علی‌الخصوص برای کشور ما بسیار حائز اهمیت است و باید دانست تنها با وضع قانونی که به ظاهر تبعیضی ایجاد نمی‌کند اما در عمل منشأ تبعیض است، نمی‌توان به رژیم تجاری عاری از تبعیض رسید.

رفتار نامساعدتر و به طور کلی رفتار تبعیض‌آمیز می‌تواند بطور استثنائی اعمال گردد. دول عضو موافقتنامه موانع فنی طبق بند ششم مقدمه و ماده ۲.۲ حق خواهند داشت برای نیل به برخی سیاست‌گذاری‌ها هم‌چون حفاظت از محیط زیست یا بهداشت عمومی، اقدامات مقتضی را به انجام برسانند. لذا نمی‌توان هر نوع تبعیضی را دست‌مایه قرار داد تا دولت‌ها را از مقررات‌گذاری ممنوع کرد. به همین دلیل، معیار «تمایز قانونی مشروع»^۵ اخیراً در رویه قضایی مربوط به موافقتنامه موانع فنی ایجاد شد تا رفتار تبعیض‌آمیز با انگیزه مشروع را توجیه‌پذیر کند.^۶ طبق این معیار، تبعیض قانونی هنگامی مشروع است که بطور یکسان و منصفانه وضع و اجرا گردد و نباید این معیار را به عنوان ابزاری برای تبعیض غیرقابل توجیه و اعمال سلیقه‌ای قانون بکار گرفت.^۷

۲-۱-۳. ارزیابی مفهوم عدم تبعیض در حقوق ایران

بطور کلی می‌توان گفت اصل عدم تبعیض در بسیاری موارد در حقوق ایران مغفول مانده است. یکی از بزرگترین چالش‌های نظام حقوقی تجاری ایران در مقایسه با حقوق سازمان تجارت جهانی آن است که به بهانه حمایت از تولید داخلی، موانع تعرفه‌ای و غیرتعرفه‌ای بسیاری نسبت به کالاهای خارجی وضع می‌گردد. متأسفانه این مسئله در خصوص استانداردهای اجباری نیز به وفور

1. Korea - Measures Affecting Imports of Fresh, Chilled and Frozen Beef (Korea - Various Measures on Beef), Appellate Body Report - 2001, para. 137.

2. De jure.

3. De facto.

4. US - Clove Cigarettes, op. cit. para. 179.

5. Legitimate Regulatory Distinction.

6. US - Clove Cigarettes, op. cit. para 175.

7. United States - Certain Country of Origin Labelling Requirements (US - COOL), Appellate Body Report - 2012, para. 271.

قابل مشاهده است.

بند ۶ ماده ۳ قانون اصلاح قوانین و مقررات مؤسسه استاندارد و تحقیقات صنعتی ایران اینگونه تصویب شده بود:

«وظایف مؤسسه مبتنی بر تحقیقات، تدوین و اجرای استاندارد به شرح زیر است: ...، ۶- کنترل کیفیت کالاهای وارداتی مشمول استاندارد اجباری به منظور حمایت از مصرف کنندگان و تولیدکنندگان داخلی و جلوگیری از ورود کالاهای نامرغوب خارجی».

همین بند با تغییراتی جزئی در بند ۱۶ ماده ۷ قانون استاندارد ۱۳۹۶ تکرار شده است. طبق این مقرر:

«مأموریتها و وظایف سازمان ... در این قانون به شرح زیر می باشد: ...، ۱۶- کنترل کیفیت کالاهای وارداتی به منظور جلوگیری از ورود کالاهای نامرغوب و حمایت از مصرف کنندگان و تولیدکنندگان داخلی».

طبق موافقتنامه موانع فنی، هدف از وضع مقررات فنی و استاندارد، نه حمایت از تولید داخلی بلکه ایجاد موانع فنی در جهت پیگیری اهداف مشروع و آنهم بدون ایجاد موانع غیرضروری برای تجارت و تبعیض است. وضع استاندارد با اتخاذ سیاستی که در بند ۱۶ از ماده ۷ مورد تأکید قرار گرفته است کاملاً مغایر با اصول موافقتنامه است. به عبارت بهتر، حمایت از مصرف کنندگان ایرانی به خودی خود متضمن اقدامات تبعیض آمیز نیست، اما حمایت از تولیدکننده داخلی به هیچ عنوان نمی تواند به عنوان هدفی مشروع، توجیه گر تبعیض باشد.^۱

این مسئله پیش تر در مقررات گذاری سال ۱۳۹۲ نیز تکرار شده بود. ماده ۳ قانون ارتقای کیفی تولید خودرو و سایر تولیدات صنعتی داخلی مقرر می کند:

«به منظور حمایت از تولیدات صنعتی داخلی و حفظ حقوق مصرف کنندگان کلیه کالاهای صنعتی وارداتی به کشور باید به تأیید مؤسسه استاندارد و تحقیقات صنعتی ایران برسد؛ در غیر این صورت توزیع آنها ممنوع است ...».

ملاحظه می گردد که مجدداً قانون گذار با وضع ضوابط فنی در جهت ایجاد شرایط رقابتی بهتر برای کالای ایرانی در مقایسه با کالای خارجی مشابه برآمده است. علاوه بر این، تبصره

۱. این مسئله مورد تأکید پاراگراف ششم مقدمه و ماده ۲،۲ موافقتنامه موانع فنی نیز قرار گرفته است.

ماده ۴ آیین‌نامه اجرایی قانون اخیرالذکر، برای اینکه تولیدکنندگان داخلی خود را با شرایط مقرر در قانون و آئین‌نامه مربوطه وفق دهند، مهلتی یک ساله تعیین می‌کند. این در حالی است که برای واردات کالاهای خارجی چنین رویه‌ای پیش‌بینی نشده است. این موضوع مشابه پرونده ایالات متحده - بنزین است که در آن وضع چنین مقرراتی علیرغم اهداف زیست‌محیطی آن به دلیل ایجاد تبعیض عملی و عدم رعایت اصل رفتار ملی مغایر موافقتنامه تعرفه عمومی و تجارت (صدر ماده ۲۰ آن موافقتنامه) اعلام گردید.^۱

مصادق دیگری از تبعیض را می‌توان در قانون استاندارد ۱۳۹۶ ملاحظه نمود. طبق تبصره ۲ ماده ۱۴:

«کیفیت مواد و کالاهای وارداتی بر حسب ضرورت و اولویت و توجه به مسائل سلامت، ایمنی، بهداشتی، زیست‌محیطی و اقتصادی باید با استانداردهای ملی و یا استانداردهای معتبر و ضوابط فنی مورد قبول سازمان منطبق باشد.»

در ظاهر امر بنظر می‌رسد تبصره ۲ ماده ۱۴ قانون استاندارد ۱۳۹۶ نه با انگیزه حمایت از تولید داخلی بلکه با هدف پیگیری منافع عمومی و هدفی مشروع تنظیم شده باشد، ولی در بسیاری از موارد از اعمال استانداردهای بین‌المللی نسبت به محصولات تولید داخل صرف نظر می‌شود؛ به نحوی که بطور کلی سطح پوشش و الزامات فنی استانداردهای محصولات داخلی از استانداردهای مورد اعمال بر کالاهای مشابه وارداتی کمتر است.^۲

اما در حوزه خودروی سواری و وانت، هیأت وزیران در مرداد ماه سال ۱۳۹۶ اقدام به تصویب مصوبه‌ای تحت عنوان «اصلاح جدول و تبصره‌های جزء (د) بند (۳) تصویب‌نامه شماره ۴۰۵۸۷/ت/۹۲۳۰۸ مورخ ۱۳۸۷/۶/۷ و اصلاحیه آن» نمود. وفق این مصوبه، خودروهای داخلی و خارجی از حیث میزان سوخت مصرفی بر حسب لیتر در صد کیلومتر (کارکرد محصول) طبقه‌بندی شدند. این مصوبه در خصوص خودروهای وارداتی نسبت به خودروی تولید داخل متضمن دو مورد رفتار تبعیض‌آمیز است. اول آنکه ده درصد از ارزش گمرکی خودرو وارداتی می‌بایست بابت توسعه و نوسازی ناوگان حمل و نقل بار و مسافر کشور پرداخت گردد در حالی که خودرو تولید داخل مشمول این مقرره نیست. دوم آنکه در

1. United States - Standards for Reformulated and Conventional Gasoline (US - Gasoline), Appellate Body Report - 1996, at 29.

۲. بیگدلی، همان، ص ۵۴.

ازای تولید خودرو داخلی با هر میزان مصرف سوخت معین، می‌بایست فقط یک خودرو فرسوده اسقاط شود در حالی که این میزان برای خودرو وارداتی بسته به لیتر مصرفی آن بین ۲ تا ۸ عدد خودرو اسقاطی است.

در کنار اشکالات قانونگذاری فوق، متأسفانه در عمل شاهد سوء استفاده دستگاه‌های صادرکننده مجوزهای فنی در جهت برقراری موانع غیرفنی با توجیه حمایت از تولید داخلی می‌باشیم.^۱

۲-۳. عدم ایجاد موانع غیرضروری برای تجارت

وضع ضوابط فنی با پیگیری هدف مشروع مجاز است لیکن نبایست بیشتر از حد لزوم برای تأمین آن اهداف، تجارت را محدود نمود و در این خصوص می‌بایست به تبعات اجتماعی و ریسکی که از عدم اعمال آن ناشی می‌شود توجه داشت. به عبارت دیگر باید بررسی نمود که صرف نظر کردن از اعمال آن مقرر فنی چه تبعاتی برای سلامت، امنیت و سایر ملاحظات عمومی ایجاد می‌نماید.

۱-۲-۳. مفهوم عدم ایجاد مانع غیرضروری در حقوق سازمان تجارت جهانی

برای تعیین ریسک عدم اعمال مقرر فنی طبق بند آخر ماده ۲,۲ موافقتنامه موانع فنی می‌توان از مواردی چون اطلاعات علمی در دسترس، تکنولوژی فرآوری آن محصول و مصرف نهایی کالای تولید شده کمک گرفت. همچنین، ماده ۲,۲ این موافقتنامه چند نمونه از اهداف مشروعی که به استناد آن می‌توان مقرر فنی وضع نمود برشمرده است، لیکن این اهداف محدود به همان موارد نیست،^۲ مثلاً ارائه اطلاعات به مشتریان از جمله اهداف است که برای توجیه وضع مقرر فنی قابل استناد می‌باشد گرچه چنین هدفی در متن ماده ۲,۲ ذکر نشده است.^۳ بطور کلی اصل بر این است که مقصود از وضع ضوابط فنی، پیگیری هدف

۱. همان، ص ۵۵.

۲. در موافقتنامه اقدامات بهداشتی هدف از وضع مقرر محدود به موارد خاصی است (حمایت از سلامت انسان، حیوان و نبات)، به همین جهت، مفهوم هدف مشروع تنها در خصوص موافقتنامه موانع فنی ممکن است محل ابهام قرار گیرد.

Axel Desmedt, "Proportionality in WTO Law", *Journal of International Economic Law*, Vol. 4, No. 3, (2001), at 458.

3. US – Tuna II, *op. cit.* para. 313.

مشروع است.^۱

برای تشخیص اینکه آیا ضابطه فنی بیش از حد ضرورت تجارت را محدود کرده است باید به دو طریق آن را تحلیل کرد. یکی تحلیل رابطه‌ای^۲ و دیگری تحلیل مقایسه‌ای.^۳ از طریق تحلیل رابطه‌ای با بررسی میان عواملی چون: میزان دستیابی به هدف مشروع از طریق وضع ضابطه فنی، محدودیت تجاری‌ای که ضابطه مذکور ایجاد می‌کند و ماهیت ریسک‌های موجود و نتایج به بارآمده ناشی از عدم نیل به هدف مشروع، می‌توان بدین نتیجه رسید که ضابطه فنی مورد نظر بیشتر از حد ضرورت تجارت را محدود می‌کند یا خیر.^۴ به عنوان مثال اگر بتوان نشان داد که با حذف ضابطه فنی، تغییری در میزان دستیابی به هدف مشروع ایجاد نمی‌شود، بالتبع آن محدودیت تجاری بیش از حد ضرورت ایجاد شده است.

در تحلیلی مقایسه‌ای نیز می‌توان ضابطه فنی دیگری یا به طور کلی راه‌حل جایگزین دیگر نسبت به ضابطه فنی فعلی را در نظر گرفت. اگر راه‌حل یا ضابطه فنی جایگزین کمتر محدودیت تجاری ایجاد کند می‌توان نتیجه گرفت که ضابطه فنی فعلی به حد غیرضروری تجارت را محدود می‌کرده است؛ به شرط آنکه با در نظر گرفتن ریسک ناشی از عدم اعمال ضابطه فنی فعلی، راه‌حل یا ضابطه فنی جایگزین به همان اندازه در دستیابی به هدف مشروع تأثیرگذار باشد و بطور متعارف نیز در دسترس باشد.^۵ بدین ترتیب، هر چه خطر جدی‌تر و اساسی‌تر باشد می‌توان به همان میزان برای تجارت محدودیت بیشتری ایجاد نمود.^۶

بدین ترتیب، موانع فنی فراروی تجارت طبق ماده ۲،۳ این موافقتنامه با از میان رفتن شرایط و اهداف مربوط به وضع آن مقررات فنی یا ایجاد امکان اعمال ضابطه فنی‌ای که کمتر تجارت را محدود می‌کند، باید کنار گذاشته شوند و کشورهای عضو متعهدند در این خصوص مستمراً مقررات فنی خود را مورد بازبینی قرار دهند. استفاده از استانداردهای بین‌المللی از این جهت ثمر بخش است، زیرا فرض بر آن است که این استانداردها با ضوابط موافقتنامه تطابق دارد و بیش از حد لزوم برای تجارت محدودیت ایجاد نمی‌کند.^۷

1. US – Cool, op. cit. para. 449.

2. Relational analysis

3. Comparative analysis.

4. US – Tuna II, op. cit. para. 322.

5. Van den Bossche et al. op. cit. at 905-906.

6. Michael Trebilcock, *Understanding Trade Law* (Edward Elgar, 2011). at 157.

7. Ibid.

علاوه بر موافقتنامه موانع فنی، موافقتنامه تسهیل تجاری نیز در خصوص برخی موانع فنی مقرراتی را وضع نموده است. وفق ماده ۸.۱۱ این موافقتنامه، در مرحله ترانزیت، اعمال عملیات ارزیابی انطباق کالا جهت کسب اطمینان از رعایت مقررات فنی و استاندارد ممنوع است تا ترانزیت کالا با مانعی مواجه نگردد و عملیات حمل با سرعت بیشتری انجام پذیرد. این الزام در خصوص کالاهای خطرناک (مانند پسماندهای رادیواکتیویته) می تواند مشکل آفرین باشد؛ علی الخصوص که برخی از کشورها در خصوص ترانزیت کالاهای خطرناک مطابق موافقتنامه موانع فنی مقرراتی را وضع نموده اند.^۱ از آنجا که طبق ماده ۷،۲۴ موافقتنامه تسهیل تجاری، استثنائات گت بر این موافقتنامه نیز اعمال می گردد، می توان برای وضع ضابطه فنی در خصوص کالاهای در حال ترانزیت به راه حل رسید. یکی از مهم ترین استثنائات گت، ماده ۲۰ این موافقتنامه است که استناد به برخی ملاحظات عمومی را برای نقض اصول گت امکان پذیر ساخته است و می توان به فراخور هر مورد به استثنائات مذکور در آن ماده استناد نمود و بر کالای در حال ترانزیت ضابطه فنی وضع نمود،^۲ به شرط آنکه ضابطه مذکور وسیله ای برای اعمال تبعیض خودسرانه میان کشورهای دارای شرایط یکسان یا وسیله ای برای اعمال محدودیت های پنهان بر تجارت بین المللی نباشد.^۳

۲-۲-۳. ارزیابی مفهوم مانع غیر ضروری در حقوق ایران

مفهوم «عدم ایجاد مانع غیر ضروری برای تجارت» چندان مورد توجه قانون گذار ایرانی نبوده است. در خصوص برخی محصولات و تجهیزات ارتباطی، وزارت ارتباطات و فناوری اطلاعات طبق آیین نامه تأیید نمونه تجهیزات ارتباطی مصوب کمیسیون تنظیم قوانین و مقررات ارتباطات مورخ ۱۳۸۷، اقدام به وضع ضوابط فنی می نماید. بدین ترتیب، کلیه

۱. برای توضیح بیشتر ر.ک:

Canada's TBT Notifications On Proposed Export and Import of Hazardous Waste and Hazardous Recyclable Material Regulations, G/TBT/N/CAN/88 (2005), And Notifications On Proposed Explosives Regulation, G/TBT/N/CAN/362 (2012); Kenya's TBT Notification on Predisposal Management of Radioactive Waste, G/TBT/N/KEN/444 (2015).

برخی از کالاهای مشمول لیست تعرفه های تحت کنترل سازمان انرژی اتمی ایران (اجزاء و قطعات راکتورهای هسته ای) می بایست هنگام ترانزیت نیز مجوز ورود اخذ نمایند. ر.ک:

<http://www.aeoi.org.ir/portal/file/?52282/list.pdf> (مراجعه در ۱۳۹۷/۰۹/۱۰).

2. Serra Ayrál, op. cit. at 12.

۳. صدر (شاپو) ماده ۲۰ موافقتنامه تعرفه عمومی و تجارت (گت).

تجهیزات ارتباطی که در داخل کشور تولید شده یا از خارج وارد می‌شوند نیاز به اخذ گواهی تأیید نمونه از سازمان تنظیم مقررات و ارتباطات رادیویی دارند. آزمون تأیید نمونه تنها نسبت به آن دسته از کالاهایی انجام می‌گیرد که در فهرست تأیید نمونه مهندسی اداره کل استاندارد و تأیید نمونه وجود نداشته باشند. چنانچه کالا در فهرست مزبور وجود داشته باشد تنها جهت انطباق با فهرست و تأیید شرایط فنی مورد بررسی قرار خواهند گرفت و مجوز ترخیص فقط برای آن‌ها صادر می‌گردد. لزوم اخذ گواهی تأیید نمونه از آنجا که برای کالاهای داخلی و خارجی مقرر شده است با اصل عدم تبعیض مطابقت دارد، لیکن اخذ گواهی برای کالاهایی که در فهرست تأیید نمونه وجود ندارند برای تجارت مانع غیرضروری ایجاد می‌نماید. بهتر است از پیش مقرر فنی در خصوص هر دسته از این کالاها معین باشد و تهیه این فهرست اگر از لحاظ سیاست‌های داخلی کاربردی دارد نباید بر تجارت بین‌المللی هزینه تحمیل کند. به عبارت بهتر، اخذ گواهی برای کالاهای خارج از فهرست راه‌حلی نیست که نتوان برای آن راهکار جایگزین در نظر گرفت. فرآیند صدور مجوز در خصوص کلیه محصولات ورودی بایست شفاف باشد و اخذ گواهی مذکور شرایط برای ورود برخی کالاها را مبهم می‌کند.

علاوه بر این، کماکان ورود بسیاری از محصولات خارجی نیازمند اخذ مجوزهای متعدد از نهادهای داخلی است به نحوی که بعضاً ورود نوعی محصول خاص می‌باید تأییدیه‌های گوناگونی اخذ نماید، بدون اینکه برای تأمین سلامت و ایمنی کالا نیازی به ایجاد این رویه چند مرحله‌ای در مراجع متفاوت باشد. نمونه بارز این مسئله واردات خودرو است که واردکننده می‌باید از شرکت بهینه‌سازی مصرف سوخت، سازمان حفاظت محیط زیست و سازمان استاندارد تأییدیه اخذ کند.^۱ همین رویه در خصوص واردات برخی کالاهای پزشکی به چشم می‌خورد به نحوی که می‌بایست ابتدا تأییدیه اداره تجهیزات پزشکی اخذ گردد و سپس درخواست ورود در مرکز نظام ایمنی هسته‌ای کشور مورد بررسی قرار می‌گیرد.^۲

۱. بیتا رحیمی بدر و دیگران، «شناسایی اقدامات فنی فراروی تجارت (TBT) ایران در راستای الحاق به WTO»، بررسی‌های بازرگانی، شماره ۶۸، (۱۳۹۳)، ص ۹.
۲. همان، ص ۱۰.

۳-۳. هماهنگ‌سازی و شناسایی متقابل

ایجاد هماهنگی در موانع فنی میان کشورها کمک می‌کند این دسته از موانع غیرتعرفه‌ای کمتر سد راه تجارت قرار گیرند چرا که در این صورت بازرگانان برای تجارت با کشورهای متعدد کمتر با الزامات گوناگون و مختلف رو به رو خواهند شد.

۳-۳-۱. مفهوم شناسایی متقابل و هماهنگ‌سازی در موافقتنامه موانع فنی

موافقتنامه موانع فنی در ماده ۴.۲ کشورهای عضو را ملزم می‌کند که در وضع مقرر فنی^۱ استانداردهای بین‌المللی مرتبط را مینا قرار دهند. ضابطه فنی باید تا آنجا بر استاندارد بین‌المللی منطبق باشد که آن استاندارد با آن ضابطه مرتبط است. در مواردی که ضابطه فنی عملاً نسبت به محصولات مشمول یک استاندارد بین‌المللی حائز اثر است، مثلاً بازاریابی آن را تحت تأثیر قرار می‌دهد، آن استاندارد مرتبط محسوب می‌شود، اگرچه مقرر فنی هیچ نامی از محصولات تحت شمول استاندارد بین‌المللی نبرده باشد.^۲

برای تعیین مصادیق استانداردهای بین‌المللی می‌بایست پیش از هر چیز مرجع وضع و تدوین آن‌ها را شناسایی نمود. بر همین اساس، استاندارد هنگامی بین‌المللی محسوب می‌گردد که مورد تأیید یک نهاد بین‌المللی استاندارد ساز باشد^۳ که دارای وظایف خاص و ساختار ویژه خود است و می‌تواند از مجموعه اشخاص حقوقی دیگر تشکیل یافته باشد (سازمان بین‌المللی یا خود مستقلاً به فعالیت پردازد.^۴ طبق بند ۴ ضمیمه نخست موافقتنامه موانع فنی، نهاد تنها هنگامی بین‌المللی محسوب می‌شود که عضویت آن بدون تبعیض به روی کلیه اعضای سازمان تجارت جهانی باز باشد.^۵ استاندارد ساز بودن یک نهاد بین‌المللی نیز از مجموعه فعالیت‌های شناخته شده او در زمینه استاندارد سازی معین می‌گردد. لذا تنها کافی است که کشورهای عضو سازمان تجارت جهانی آن را به عنوان سازمانی که استاندارد سازی هم انجام می‌دهد، بشناسند. بنابراین لزومی ندارد حتماً فعالیت عمده یا اصلی این نهاد تدوین استاندارد

۱. همین موضوع در خصوص استاندارد و رویه‌های ارزیابی انطباق به ترتیب در بند «و» ضمیمه سه و ماده ۵،۴ مورد اشاره قرار گرفته است.

2. EC – Sardines, op. cit. para 222.

3. US – Tuna II, op. cit. para. 356.

4. Ibid. para. 355.

5. TBT Committee Decision on Principles for the Development of International Standards, Guides and Recommendations with Relation to Articles 2, 5, and Annex 3 to the Agreement, G/TBT/1/Rev.10, (2011), at 46-8.

باشد یا سابقه تدوین چندین استاندارد داشته باشد.^۱ نهادهای استانداردساز بین‌المللی اصولاً از طریق اجماع به تدوین استاندارد مبادرت می‌ورزند و حتی آن دسته از استانداردهایی که با غیر از روش اجماع تدوین یافته‌اند معتبر شناخته شده است.^۲

طبق ماده ۵,۲ موافقتنامه موانع فنی، ضابطه فنی باید حداقل مبتنی بر استاندارد بین‌المللی باشد؛ بدین معنا که استاندارد بین‌المللی به عنوان جزء اساسی و اصل بنیادین برای وضع ضابطه فنی بکار رفته است و یک رابطه منطقی بسیار نزدیک میان آن‌ها وجود دارد.^۳ کشورها به پیروی از ضمیمه ۳ (مجموعه مقررات ناظر بر حسن انجام کار) موافقتنامه، در مؤسسات استانداردساز بین‌المللی و اعمال مجموعه استانداردها و مقررات فنی مصوب این مؤسسات مبادرت می‌ورزند. به همین جهت استانداردهای بین‌المللی با مقبولیت عمومی، معیار تعیین میزان انطباق ضوابط فنی ملی با مقررات موافقتنامه موانع فنی شناخته شده‌اند.^۴

گاهی اوقات بدلیل شرایط ویژه کشورها ایجاد هماهنگی میان موانع فنی بسیار دشوار است. موافقتنامه موانع فنی کشورهای عضو را تشویق به پذیرش متقابل ضوابط فنی یکدیگر می‌کند.^۵ البته کشورهای عضو تنها در صورتی ملزم به پذیرش این مسئله خواهند بود که ضوابط فنی کشور مقابل بتواند همان اهداف مشروعی که از وضع موانع فنی دنبال می‌شود، برآورده کند. ماده ۷,۲ و ۶,۱ موافقتنامه موانع فنی هر یک به ترتیب در خصوص مقرره فنی و رویه ارزیابی انطباق، کشورهای عضو را به شرط تأمین اهداف مورد نظرشان، ملزم به شناسایی متقابل کرده است. بدین ترتیب، با وضع مقررات فنی گوناگون در کشورهای مختلف، نتایج مربوط به هماهنگ‌سازی نیز تأمین خواهد شد.

۲-۳-۳. هماهنگ‌سازی و شناسایی متقابل در حقوق ایران

در خصوص مبنا قراردادن استانداردهای بین‌المللی برای تدوین استاندارد، قانون استاندارد ۱۳۹۶ ذیل بند ۴ ماده ۷ به طور صریح بر لزوم توسعه استانداردهای پژوهش محور هماهنگ با

1. Trebilcock et al, op. cit. at 319.

2. EC – Sardines, op. cit. para. 222 & 315.

3. European Communities - Trade Description of Sardines (EC – Sardines), Panel Report – 2002, para. 7.110.

4. Thomas Cottier et al, *International Trade Regulation, Law and Policy in the WTO, the European Union and Switzerland: Cases, Materials and Comments* (Staempfli Publishers, 2005) at 756.

۵. ماده ۲,۷ و ۶,۱ موافقتنامه موانع فنی.

استانداردهای بین‌المللی تأکید دارد. بند ۵ ماده ۷ به بومی‌سازی استانداردهای بین‌المللی اشاره دارد که در موافقتنامه موانع فنی (ماده ۲,۲) نیز به رسمیت شناخته شده است؛ لیکن بومی‌سازی نباید به نحوی باشد که بدون وجود هدف مشروع، به استناد آن از استانداردهای بین‌المللی صرف نظر گردد.

عضویت ایران به کنوانسیون منع توسعه، تولید، انباشت و به کارگیری سلاح‌های شیمیایی و انهدام آنها که در راستای یکسان‌سازی مقررات فنی این گروه از محصولات صورت گرفته است مطابق با اصول موافقتنامه موانع فنی است. تبصره ۲ ماده ۶ قانون سازمان استاندارد نیز مقرر می‌دارد:

«کیفیت مواد و کالاهای وارداتی بر حسب ضرورت و اولویت و توجه به مسائل ایمنی و بهداشتی و اقتصادی باید با استانداردهای ملی جمهوری اسلامی ایران و یا استانداردهای کشور مبدا و یا استانداردهای معتبر و مورد قبول مؤسسه منطبق باشد».

اتخاذ چنین سیاستی کاملاً مطابق با موافقتنامه موانع فنی است. منتها در اعمال آن باید دقت کافی را به عمل آورد. استانداردهای مورد قبول سازمان می‌باید استانداردهایی باشد که توسط نهادهای تدوین استاندارد بین‌المللی، عرضه شده است. خوشبختانه این موضوع در تنظیم فهرست استانداردها و مشخصات فنی مورد قبول سازمان ملی استاندارد ایران، مورد ملاحظه قرار گرفته است.^۱ اما باید توجه داشت که منظور از قبول استاندارد کشوری خاص، بدین معنی است که مقررات فنی و استاندارد اجرایی در آن کشور، ملاحظات عمومی مورد نظر دولت ایران را تأمین می‌کند. بنابراین فهرست استانداردها و مشخصات مورد قبول سازمان، نباید ورود محصولات سایر کشورهایی که همان استانداردها یا ضوابط فنی را رعایت می‌کنند، منع کند. بنابراین، نبایست از این جهت میان محصولات ورودی از کشورهای مختلف، تبعیض قائل شد ولو به صراحت نام کشورها در چنین فهرستی ذکر نشده باشد. تخطی از این مسئله می‌تواند منجر به نقض اصل عدم تبعیض (ملل کامله‌الوداد) گردد. در خصوص شناسایی متقابل، سازمان ملی استاندارد می‌بایست با کشورهایی که شریک

۱. این فهرست شامل برخی استانداردهای بین‌المللی مانند ITU, CODEX, OIML, ISO, IEC و اروپایی (BSEN, DINEN) و استانداردهای ملی اکثر کشورهای عضو اتحادیه اروپا و دیگر کشورهای قاره آمریکا و آسیا است. برای مشاهده فهرست کامل به سایت سازمان به آدرس (www.isiri.gov.ir) مراجعه نمایید.

تجاری ایران محسوب می‌گردند، وارد عمل شده و پیش‌نویس موافقتنامه‌های شناسایی متقابل و روش‌های ارزیابی انطباق تدوین شود.^۱ در این خصوص امضای یادداشت تفاهم، تفاهم‌نامه‌های همکاری یا تجدید اعتبار برنامه‌های اجرایی مربوط به شناسایی متقابل با برخی کشورها همچون عراق، جمهوری ازبکستان، فدراسیون روسیه^۲ از جمله اقدامات به عمل آمده در سال‌های اخیر می‌باشد که شایسته است بیش از پیش توسعه پیدا کند و جنبه عملیاتی به خود بگیرد.

۳-۴. شفافیت و اطلاع‌رسانی

وضع مقرراتی که منجر به ایجاد موانع غیرتعرفه‌ای می‌گردد اگر بنا باشد بدون اطلاع‌رسانی و شفافیت کافی صورت گیرد، تشخیص شرایط لازم برای ورود کالا را دشوار خواهد کرد. به همین سبب موافقتنامه موانع فنی، به انتشار مقررات تحت‌الشمول خود و ایجاد دسترسی آسان به این مقررات تأکید می‌کند. طبق ماده ۹.۲ موافقتنامه موانع فنی در مواردی که استاندارد بین‌المللی مرتبط وجود ندارد یا مقرر فنی مطابق با استاندارد بین‌المللی نمی‌باشد و وضع آن مقرر تأثیر قابل توجهی بر تجارت سایر اعضا داشته باشد، می‌باید مقرر فنی مورد نظر پس از تصویب طبق رویه‌ای خاص، به اطلاع سایر اعضا برسد. طبق ماده ۲.۹.۲ اطلاع‌رسانی از طریق دبیرخانه سازمان تجارت جهانی انجام خواهد گرفت که بطور خلاصه به معرفی محصولات مشمول مقررات فنی به همراه توضیحی مختصر از هدف وضع آن‌ها می‌پردازد. طبق ماده ۱۱.۲، کلیه اقدامات فنی وضع شده در اسرع وقت قابل دسترسی قرار گرفته یا منتشر می‌شود، به نحوی که افراد ذی‌نفع در دیگر کشورهای عضو امکان کسب اطلاع از آن را داشته باشند. اطلاع‌رسانی باید در مراحل اولیه وضع مقرر فنی انجام شود تا نظرات سایر اعضا در خصوص آن مورد توجه قرار گیرد (ماده ۴.۹.۲). به همین دلیل، ماده ۱۲.۲، مدت زمان متعارفی میان وضع تا اجرای مقرر فنی در نظر گرفته است.

بند ۲.۵ مصوبه وزرای دور دوحه، این مدت متعارف را حداقل شش ماه در نظر گرفته است مگر آنکه این مدت با هدف از وضع آن مقرر متناسب نباشد.^۳ الزامات ماده ۹.۲ در

۱. بیگدلی، همان، ص ۵۵.

۲. جهت دسترسی به متن تفاهم‌نامه‌ها ر.ک:

<http://farsi.tpo.ir/index.aspx?fkeyid=&siteid=1&pageid=24938>.

3. WTO Ministerial Conference, Decision on Implementation-Related Issues and Concerns, WT/MIN (01)/17, (2001), para. 5.2.

خصوصاً اطلاع‌رسانی تنها در یک صورت می‌تواند کنار گذاشته شود و آن هنگامی است که طبق ماده ۱۰.۲، مسائل اضطراری در زمینه‌هایی چون حفظ ایمنی، بهداشت برای یک عضو به وجود آید یا خطر بروز آنها احتمالی باشد. در این صورت، مقرر فنی می‌تواند بلافاصله اجرا گردد. همین ملزومات در خصوص استاندارد (طبق بندهای ل، م، ن، ع ضمیمه سوم) و رویه ارزیابی انطباق (مواد ۶.۵، ۵.۵، ۵.۷، ۹.۸) پیش‌بینی شده است.

لذا، موافقتنامه موانع فنی تأکید دارد که ضوابط فنی سریعاً در دسترس عموم قرار گرفته و منتشر شوند (مواد ۱۱.۲ و ۸.۵). موافقتنامه تسهیل تجاری (در ماده ۱.۱) علاوه بر آن، بطور مشخص به انتشار رویه‌های مربوط به واردات و صادرات، فرم‌ها و اسناد مربوط به آن و هزینه‌ها و عوارض اعمالی توسط نهادهای عمومی ذی‌ربط تأکید دارد. ماده ۱۰ این موافقتنامه نیز در راستای کاهش تشریفات ورود و ساده شدن فرآیند ارائه اسناد لازم برای ورود کالا تصویب شده است. ماده ۸.۱۰ به واردکننده این اختیار را می‌دهد که کالاهای غیر منطبق با ضابطه فنی را مرجوع نماید یا به محل دیگری منتقل کند. چنین اختیاری در موافقتنامه موانع فنی به چشم نمی‌خورد.

علاوه بر این، ماده ۱۰ موافقتنامه موانع فنی دول عضو را ملزم می‌کند با ایجاد پایگاه پاسخگویی به پرسش‌های سایر اعضا جوابگو باشند و اسناد مربوط به مقرر فنی، استاندارد و رویه ارزیابی انطباق را ارائه نماید. تغییر در مفاد مقرر فنی چنانچه با شرایط تجارت را به میزان قابل توجهی تغییر دهد به نحوی که کالا با رعایت مقررات پیشین اجازه ورود نداشته باشد یا هزینه تولید، بسته‌بندی و فروش افزایش یابد، با رعایت الزامات بند ۹ ماده ۱.۲^۱ بایست اطلاع‌رسانی گردد.

برخی کشورهای ملحق به سازمان تجارت جهانی نیز متعهد شدند مکانیزمی در داخل کشور ایجاد کنند تا ضمن اطلاع‌رسانی به نهادهای عمومی و نهادهای خصوصی ذی‌نفع در رابطه با حقوق و تعهدات کشورشان در خصوص موافقتنامه موانع فنی، در مورد مفاد مربوط به این حقوق و تعهدات نیز از آنها مشورت بگیرند.^۲

1. Japan - Measures Affecting the Importation of Apples (Japan – Apples), Panel Report – 2003, para. 8.314.
2. Uri Dadush et al, *WTO Accessions and Trade Multilateralism* (Cambridge University Press, 2015) at 266.

در هیچ کجای «مقررات موضوعه ایران» لزوم ایجاد شفافیت و اطلاع‌رسانی با مکانیزم ویژه‌ای که در موافقتنامه موانع فنی پیش‌بینی شده است نمی‌توان مشاهده نمود.^۱ در بسیاری موارد فرآیندهای صدور مجوز مخصوصاً در زمینه محصولات دامی و محصولات غذایی، آرایشی و بهداشتی به حد کافی واضح و مشخص بنظر نمی‌رسد و متأسفانه فضا را برای اعمال اقدامات خودسرانه، رانت‌زا و غیرقابل پیش‌بینی مهیا نموده است.^۲

نتیجه‌گیری

موانع فنی از جمله موانع غیرتعرفه‌ای است که اگر قاعده‌مند نباشد و از اصول رایج بین‌المللی تبعیت نکند هزینه تجارت را افزایش داده و به کاهش رقابت‌پذیری صادراتی کشورها می‌انجامد. هدف از وضع موافقتنامه‌ای همچون موافقتنامه موانع فنی، هماهنگ‌سازی و روان‌سازی تجارت، کاهش هزینه‌های تجارت فرامرزی است. در عرصه تجارت بین‌المللی رفتار دولت‌های عضو در حوزه مقررات‌گذاری فنی می‌بایست تا حد امکان ضابطه‌مند شود و از طرفی جریان آزاد تجارت نیز محفوظ گردد. اصول چهارگانه موافقتنامه موانع فنی که مطابق با مبانی نظام حقوقی سازمان تجارت جهانی و موافقتنامه عمومی تعرفه و تجارت می‌باشد توانسته است میان ضرورت پیگیری منافع عمومی و حمایت از آزادی تجاری تعادل برقرار نماید.

در مقاله پیش‌رو قلمرو شمول موافقتنامه موانع فنی به دقت مورد بررسی قرار گرفت تا بتوان آن دسته از ضوابط فنی که به واقع تجارت را محدود می‌نماید و بدین ترتیب هزینه فعالیت بازرگانی را افزایش می‌دهد، شناسایی نمود. در حقوق ایران تعریف دقیقی از ضوابط فنی (مقرره فنی، استاندارد و رویه‌های ارزیابی انطباق) ارائه نگردیده است و دایره شمول این مفاهیم بدرستی معلوم نیست. این مسئله می‌تواند موجب سردرگمی بازرگانان گردد و به اعمال سلیقه در وضع و تصویب موانع فنی دامن بزند.

در بخش دوم مراجع ذیصلاحی که می‌توانند طبق موافقتنامه موانع فنی اقدام به تصویب

۱. گرچه در برخی مقررات مانند قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات مصوب ۱۳۸۸ یا منشور حقوق شهروندی مصوب ۱۳۹۵ بطور عمومی حق دسترسی و استفاده یا انتشار اطلاعات عمومی به رسمیت شناخته شده است که در خصوص موانع فنی نیز صدق کند، اما این قوانین در این حوزه به خصوص از کفایت لازم را ندارند.

۲. بیگدلی، همان، ص ۵۵.

ضوابط فنی نمایند مورد بررسی قرار گرفتند و همانطور که نشان دادیم متأسفانه در حقوق ایران، هم‌پوشانی وظایف و اختیارات سازمان‌هایی که ضوابط فنی وضع می‌کنند سبب موازی‌کاری و پیچیدگی نظام مقررات‌گذاری در حوزه موانع فنی شده است. امری که خود فرآیند صدور مجوزهای مورد نیاز برای واردات را با اطاله مواجه نموده است.

اصل عدم تبعیض که در خصوص وضع مقررات فنی، رفتار نامساعدتر درخصوص کالاهای مشابه خارجی نسبت به کالاهای داخلی یا کالاهای وارده از سایر کشورها را منع می‌کند، در کنار اصل عدم ایجاد مانع غیرضروری برای تجارت، بدین معنی همیشه راه‌حلی که کمترین محدودیت را برای تجارت ایجاد می‌نماید و در عین حال هدف مشروع دولت را تأمین می‌کند، از جمله اصول اساسی موافقتنامه موانع فنی است. قانون‌گذار ایرانی نیز در کلیه موارد حتی با اصلاح قوانین و آئین‌نامه‌های پیشین و تصویب قانون استاندارد ۱۳۹۶، همچنان توجهی به التزام به این اصول متداول تجارت بین‌الملل نداشته است.

در خصوص هماهنگ‌سازی ضوابط فنی برای ایجاد رویه یکسان در تفسیر و اعمال این ضوابط میان کشورها، در ایران برخی اقدامات از جمله شناسایی استانداردهای بین‌المللی انجام گرفته است، لیکن باید بسیار دقت نمود که در اعمال این استانداردها نمی‌بایست میان کالاهای وارداتی و کالاهای خارجی تبعیض قائل شد. علی‌الخصوص که قانون‌گذار ایرانی با معرفی استانداردهای مختص برخی کشورها به عنوان فهرست استانداردهای معتبر و مورد قبول، این شائبه را ایجاد نموده است که کالاهای ورودی از دیگر کشورها که در فهرست مذکور قرار ندارند، مجوز ورود نخواهند داشت ولو همان مشخصات و ضوابط فنی کشورهای مشمول فهرست در خصوص آن‌ها رعایت شده باشد.

در زمینه اطلاع‌رسانی و شفافیت در خصوص وضع ضوابط فنی نیز در ایران هیچ‌گونه ساز و کاری پیش‌بینی نشده است. عدم وجود اطلاع‌رسانی که در راستای ایجاد شفافیت و کارایی در وضع مقررات فنی بکار گرفته می‌شود، می‌تواند اطمینان و قابلیت پیش‌بینی را برای فعالان تجاری کاهش دهد و تجارت در ایران را با ریسک‌های متفاوتی مواجه سازد.

منابع

الف- فارسی

کتاب

- امید بخش، اسفندیار، سازمان جهانی تجارت: ساختار، قواعد و موافقت‌نامه‌ها (مجموعه آموزشی) (تهران: شرکت چاپ و نشر بازرگانی، ۱۳۸۵).

مقالات

- رحیمی بدر، بیتا، راستی، محمد، سیدی، میرهادی، «شناسایی اقدامات فنی فراروی تجارت (TBT) ایران در راستای الحاق به WTO»، بررسی‌های بازرگانی، شماره ۶۸، (۱۳۹۳).
- شیروی، عبدالحسین، انصاری، اعظم، «سلامت و ایمنی کالاهای وارداتی در چارچوب موافقت‌نامه موانع فنی فرا راه تجارت و مقررات داخلی»، مجله مطالعات حقوقی، دوره هفتم، شماره چهار، (۱۳۹۴).

طرح پژوهشی

- ضیائی بیگدلی، صادق، «سند سیاست تجاری جمهوری اسلامی ایران»، مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی، (۱۳۹۷).

منابع اینترنتی

- جدول خلاصه روش‌های ارزیابی انطباق کالاهای وارداتی، شناسه ۳۱/۲۳۰/ر مصوب ۱۳۹۳ سازمان ملی استاندارد، قابل دسترسی در تارنمای: <http://www.isiri.gov.ir/Portal/file.pdf> مراجعه در ۱۳۹۷/۰۹/۱۱.
- لیست تعرفه‌های تحت کنترل سازمان انرژی اتمی ایران، قابل دسترسی در تارنمای: <http://www.aei.org.ir/portal/file.dist.pdf/52282?> مراجعه در ۱۳۹۷/۰۹/۱۰.
- مصوبه هیأت وزیران، اصلاح جدول و تبصره‌های جزء (د) بند (۳) تصویب‌نامه شماره ۴۰۵۸۷/ت/۹۲۳۰۸ مورخ ۱۳۸۷/۶/۷ و اصلاحیه آن، قابل دسترسی در تارنمای: <http://rc.majlis.ir/fa/law/show/1031239> مراجعه در ۱۳۹۷/۱۰/۱۰.

- واژه‌نامه نظام استانداردها سازی و کیفیت، سازمان استاندارد و تحقیقات صنعتی ایران، قابل دسترسی در تارنمای: <http://www.isiri.gov.ir/Portal/file/?23085/vajhe8900205.pdf>.
مراجعه در ۱۳۹۷/۰۹/۱۰.

ب- انگلیسی

Books

- Cottier, et al., *International Trade Regulation, Law and Policy in the WTO, the European Union and Switzerland: Cases, Materials and Comments* (London: Staempfli Publishers, 2005).
- Dadush, Uri & Osakwe, Chiedu, *WTO Accessions and Trade Multilateralism* (Cambridge: Cambridge University Press, 2015).
- Guzman, et. al, *International Trade Law* (New York: Wolters Kluwer, 2011).
- Matsushita, et. al, *The World Trade Organization: Law, Practice, and Policy* (Oxford: Oxford University Press, 2015).
- Mavroidis, Petros C., *Trade in Goods* (Oxford: Oxford University Press, 2012).
- Trebilcock, et. al, *The Regulation of International Trade* (New York: Routledge, 2012).
- Trebilcock, Michael J., *Understanding Trade Law* (Cheltenham: Edward Elgar, 2011).
- Van den Bossche & Peter, Zdouc, Werner, *The Law and Policy of the World Trade Organization: Text, Cases and Materials* (Cambridge: Cambridge University Press, 2017).
- WTO Secretariat, *WTO Secretariat Guide to the Uruguay Round Agreements* (The Hague: Kluwer Law International, 1999).

Articles

- Ayal, Serra, "TBT and Trade Facilitation Agreement: Leveraging Linkages to Reduce Trade Costs", WTO Working Paper ERSD-2016-02, (2016).

- Desmedt, Axel, "Proportionality in WTO Law", Journal of International Economic Law, Vol. 4, No. 3, (2001).

- Howse, Robert & Levy, Philip I., "The TBT Panels: US–Cloves, US–Tuna, US–COOL", World Trade Review, Vol. 12, No. 2, (2013).

- Hudee, Robert E., "Like Product": The Differences in Meaning in GATT Articles I and III", Regulatory Barriers and the Principle of Non-Discrimination in World Trade Law, (2000).

- Sanja, Pekovic & Sylvie, Rolland, "Quality Standards and Export Activities: Do Firm Size and Market Destination Matter?", Journal of High Technology Management Research, Vol. 27, No. 2, (2016).

Cases

- Australia - Measures Affecting the Importation of Apples from New Zealand, Appellate Body Report (Australia – Apples) - 2010.

- European Communities - Measures Affecting Asbestos and Products Containing Asbestos (EC – Asbestos), Appellate Body Report - 2001.

- European Communities - Trade Description of Sardines (EC – Sardines), Appellate Body and Panel Report - 2002.

- Japan - Measures Affecting the Importation of Apples (Japan – Apples), Panel Report - 2003.

- Japan - Taxes on Alcoholic Beverages (Japan – Alcoholic Beverages II), Appellate Body Report – 1996.

- Korea - Measures Affecting Imports of Fresh, Chilled and Frozen Beef (Korea – Various Measures on Beef), Appellate Body Report – 2001.

- United States - Certain Country of Origin Labelling Requirements (US – COOL), Appellate Body Report - 2012.

- United States - Measures Affecting the Production and Sale of Clove Cigarettes (US – Clove Cigarettes), Panel and Appellate Body Report – 2011 and 2012.

- United States - Measures Concerning the Importation, Marketing and Sale of Tuna and Tuna Products (US – Tuna II), Appellate Body Report - 2012.

- United States - Standards for Reformulated and Conventional Gasoline (US – Gasoline), Appellate Body Report - 1996.

Documents

- Canada's TBT Notifications on Proposed Export and Import of Hazardous Waste and Hazardous Recyclable Material Regulations, G/TBT/N/CAN/88 (2005), and Notifications on Proposed Explosives Regulation, G/TBT/N/CAN/362 (2012).

- Kenya's TBT Notification on Predisposal Management of Radioactive Waste, G/TBT/N/KEN/444 (2015).

- WTO Ministerial Conference, Decision on Implementation-Related Issues and Concerns, WT/MIN (01)/17, (2001).

- TBT Committee Decision on Principles for the Development of International Standards, Guides and Recommendations with Relation to Articles 2, 5, and Annex 3 to the Agreement, G/TBT/1/Rev.10, (2011).

Sites

- Technical Barriers to Trade Information Management System, available at: <http://tbtims.wto.org>. consulted on 11/20/2018.

- Understanding the WTO Agreement on Sanitary and Phytosanitary Measures, Available at: https://www.wto.org/english/tratop_e/sps_e/spsund_e.htm. consulted on 11/29/2018.

- World Trade Organization, Accession Commitment Data Base (ACDB), Available at: acdb.wto.org. consulted on 10/01/2018.

